

UDK: 351.862/.863

Pregledni naučni rad

POJAM I ELEMENTI NACIONALNE BEZBEDNOSTI

Doc. dr Aleksandar R. Ivanović*

Apstrakt:

Autor se u radu bavi pitanjem pojma i elemenata nacionalne bezbednosti. S tim u vezi, autor najpre ukazuje na sam pojam bezbednosti uopšte, analizirajući na koji način autori iz oblasti bezbednosnih nauka definišu ovaj pojam, pristupajući mu sa različitih aspekta. Nakon toga, autor se bavi pitanjem definisanja nacionalne bezbednosti analizirajući različite pristupe u određenju značenja ovog pojma. Na kraju rada autor ukazuje na elemente, odnosno segmente nacionalne bezbednosti u skladu sa savremenim trendovima nauke o bezbednosti.

Ključne reči: bezbednost, nacionalna bezbednost, zaštita, elementi nacionalne bezbednosti.

Uvod

Pre nego što se upustimo u definisanje nacionalne bezbednosti, neophodno je odrediti šta se uopšte smatra pod pojmom bezbednost. Određivanje, odnosno definisanje značenja pojma bezbednost uopšte, ne predstavlja nimalo jednostavan posao, kao što to izgleda na prvi pogled. Naime, ovaj pojam se koristi kako od strane naučnika, teoretičara i praktičara, tako i od strane običnih građana gotovo u svim sferama ljudskog života, u tom obimu, da na prvi pogled izgleda kao da je svima potpuno jasno njegovo značenje, tj. šta se pod ovim izrazom podrazumeva. Međutim, kada se javi potreba za njegovim definisanjem svi oni koji ovaj izraz uveliko koriste nailaze na ozbiljne poteškoće u određivanju njegovog značenja. Ovakvo stanje po pitanju upotrebe i definisanja pojma bezbednost najbolje odslikava konstatacija profesora Vojina Dimitrijevića koji u svom delu „*Pojam bezbednosti u međunarodnim odnosima*“ navodi da je: „bezbednost ili sigurnost jedan od najviše pominjanih a najmanje objašnjenih pojmova.¹

Poteškoće koje se javljaju u definisanju pojma bezbednost se najpre javljaju zbog veoma širokog dijapazona upotrebe ovog izraza. Naime, pojam bezbednost se koristi u velikom broju oblasti (politici, saobraćaju, telekomunikacijama, računarskim tehnologijama, zdravstvu, bankarstvu itd.), njegova upotreba je

* Docent Departmana za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru, e-mail: a.ivanovic@uninp.edu.rs.

¹ V. Dimitrijević, *Pojam bezbednosti u međunarodnim odnosima*, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, 1973, str. 7.

najzastupljenija u društvenim naukama (sociologiji, ekonomiji, pravu, kriminalistici, međunarodnim odnosima, vojnim naukama, naukama o bezbednosti itd.), ali i u prirodnim i tehničkim naukama (ekologiji, informatici i sl.), što ima za posledicu to da izraz bezbednost predstavlja jedan složen i neograničen termin koji se koristi za označavanje određenih pojava, stanja, okolnosti, odnosa i procesa u gotovo svim sferama ljudskog života. Zatim, poteškoće u vezi određivanja značenja pojma bezbednost se takođe javljaju zbog toga što se u većini jezika koristi više termina za označavanje pojma bezbednost. Tako se, na primer, u engleskom jeziku za pojam bezbedan, odnosno bezbednost koriste izrazi *security* i *safety*, u francuskom jeziku su to izrazi *sécurité* i *sûreté*, u ruskom jeziku u upotrebi su izrazi *bezopasniyi* i *bezopasnost*.² U našem jeziku se uporedo upotrebljava izraz *bezbednost* i *sigurnost*, iako ova dva termina i jesu i nisu sinonimi.

Shodno navedenom, odnosno s obzirom na činjenicu da je pojam bezbednost zbog svoje široke upotrebe i dalje u dobroj meri neodređen pojam, Predrag Ilić u svom radu „*Semantičko- leksikografski aspekti pojma bezbednosti*“ kao logično rešenje predlaže da u razjašnjavanju značenja ovog pojma treba najpre poći od semantičko/semaziološke sfere, tj. od značenja reči (termina) koji se u našem jeziku (zvaio se on srpskohrvatskim ili srpskim, hrvatskim, bošnjačkim ili crnogorskim) upotrebljavaju za taj pojam.³

Međutim, pre nego što se upustimo u semantičko analiziranje značenja pojma bezbednost u našem jeziku, mišljenja smo da je najpre neophodno ukazati na sematičko značenje ovog izraza u nekim stranim jezicima, poput engleskog, francuskog, nemačkog, italijanskog i sl., odnosno jezicima koji pripadaju romanskoj i germanskoj grupi jezika koji su po svom nastanku stariji od našeg jezika. Analizirajući naučne rasprave po pitanju pojma bezbednosti, a u cilju razmatranja značenja pojma bezbednost u ovim jezicima, kao u razmatranju termina koji se koriste za označavanje pojma bezbednosti u naučnim i stručnim radovima možemo naići na dva mišljenja po pitanju korena, odnosno porekla reči bezbednost. Naime, u literaturi koja se bavi ovom problematikom pojedni autori poput Majkla Dilon (Michael Dillon) poreklo pojma bezbednost vezuju za grčku reč „*asphaleia*“, dok drugi autori poput Dena Kaldvela (Dan Caldwell) i Roberta Vilijamsa (Robert E. Williams), poreklo ovog pojma vide u latinskoj reči „*securitas*“.

Tako, Dilon u svom delu „*Politika bezbednosti: politička filozofija kontinentalne misli*“ (*Politics of security: towards a political philosophy of continental thought*), navodi da pojam bezbednost vodi poreklo od grčke reči „*asphaleia*“. Prema Dilonu termin *asphaleia* je izveden od glagola „*sphallo*“, odnosno njegove negacije „*a-sphaleia*“. Naime, izraz *sphallo* znači laž, greška, propast, propadanje, rušenje, padanje, poraz, razočarenje, frustracija, saplitanje i sl. Dok termin *a-sphaleia* znači njegovu negaciju, odnosno izbegavanje laži, greške, propasti, propadanja i sl. Kako to Dillon navodi u pomenutom delu, prevodom ove reči na latinski nastao je izraz *fallo*

² *Ibid*, str. 8.

³ P. Ilić, *Semantičko-leksikografski aspekti pojma bezbednosti*, Vojno delo, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd, 2011, god. 63, br. 3, str.86.

– padati, pasti, od koga su u engleskom jeziku nastali izrazi *fault, failing, error, false step, mistake* koji znače grešku, neistinu, laž. S tim u vezi negacija izraza *sphallo, fallo* ili *false* označava izbegavanje greške, pogrešnog koraka, neuspeha, neistine, laži. Što znači nešto što je postojano, što je osigurano od opasnosti, stabilno, na čvrstim temeljima, što je sigurno.⁴

Sa druge strane Den Kaldvel i Rober Vilijams u svom delu „Traženje bezbednosti u nebezbednom svetu“ (*Seekin security in an insecure world*), navode da je termin bezbednost izveden iz latinske reči „*securitas*“, koja je izvedena iz termina *securus*,⁵ odnosno kovanice *sinecure* (*sine* što znači bez i *cura* što znači nevolja, zabrinutost, opreznost, patnja, bol i sl.) što znači bez brige, bez zabrinutosti, bez nevolje, odsustvo brige, mirnoću, spokojstvo. Prema navedenim autorima, bezbednost predstavlja okolnosti ili stanje bića koje karakteriše odsustvo opasnosti koje prete da ga povrede. Pri tom Kaldvel i Vilijams ističu postojanje objektivnog i subjektivnog aspekta ovog stanja. Tako da bezbednost na taj način podrazumeva i materijalne okolnosti i psihičko stanje, odnosno subjektivni osećaj prouzrokovan ovim okolnostima.⁶ Iz izraza *securitas* i *securus* izvedeni su termini za bezbednost u mnogim svetskim jezicima poput engleskog (*security* i *safety*), zatim francuskog (*sécurité* i *sûreté*), nemačkog (*sicher* i *sicherheit*), italijanskog (*sigurezza*) i sl. Iz navedenih latinskih izraza izveden je i termin *sigurnost* koji se u hrvatskom i bošnjačkom govornom području koristi za označavanje pojma bezbednosti. Ovde treba napomenuti da se po istom principu u srpskom jeziku javlja pojam *sigrunost* koji se u određenom smislu koristi kao sinonim za izraz bezbednost, dok u drugom smislu ima znatno šire značenje od tog izraza. Iz tog razloga se u nauci o bezbednosti od strane teoretičara sa područja Republike Srbije i postavlja pitanje da li su u srpskom jeziku termini *sigurnost* i *bezbednost* sinonimi. Što zahteva objašnjenje ove dileme. Međutim, pre nego što se upustimo u razmatranje odnosa između ova dva pojma u srpskom jeziku, najpre je potrebno ukazati kako na samo značenje i poreklo termina *bezbednost*, tako i na samo značenje termina *sigurnost* u srpskom jeziku. Saša Mijalković u svom udžbeniku „*Nacionalna bezbednost*“ navodi da je termin *bezbednost* u srpskom jeziku kovanica, odnosno složenica od reči *bez* i *beda*. Izraz *bez* prema navedenom autoru podrazumeva odsustvo, odnosno negaciju fenomena koji se obeležava delom složene reči koja sledi.⁷ Pod izrazom *beda* u srpskom jeziku, u najširem smislu, označavaju se različiti oblici materijalnog siromaštva, nemaštine i oskudice. S obzirom na veliki broj različitih značenja izraza *beda* u srpskom jeziku (veliko siromaštvo, sirotinja, nemaština, nevolja, nesreća, zlo, muka, pačeništvo, strahota, patnja, briga, problem, trpnja, besparica, nestašica, ubogost i sl.), bez namere da umanjimo značaj tih pojava u ukupnoj bezbednosnoj problematici, prema

⁴ M. Dillon, *Politics of security: towards a political philosophy of continental thought*, Routledge, London, 1996, str. 124.

⁵ D. Caldwell, R. E. Williams Jr., *Seeking security in an insecure world*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2006, str. 5.

⁶ *Ibid*, str. 5.

⁷ S. Mijalković, *Nacionalna bezbednost*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2009, str. 44.

mišljenju Predraga Ilića, za najopštiji pojam *bezbednosti* najznačajnija su sledeći značenja izraza *beda*: nevolja, nedaća, briga, stradanje, nesreća i zlo. S tim u vezi, prema Iliću biti bezbedan, u duhu srpskog jezika, znači pre svega biti bez nevolja, bez nedaća, briga raznih vrsta ili bez nesreća, stradanja i raznoraznih zala. A bezbednost je prema navedenom autoru, onda, pre svega, oznaka za stanje u kome se neko ili nešto nalazi, koje karakteriše odsustvo nevolja, briga, nesreća, stradanja i drugih zala, odnosno opasnosti po opstanak i druge vrednosti.⁸

Termin *sigurnost* u srpskom jeziku kao što je to već istaknuto vodi poreklo od latinske reči *securitas*. U „Rečniku srpskog jezika“ Matice srpske značenje termina *sigurnost* se opisuje kao: 1. *stanje, osobina onoga koji je siguran, onoga što je sigurno*: (sigurnost) česme, (sigurnost) ventila, 2. *bezbednost, obezbeđenje*: javna (bezbednost), državna (bezbednost). 3. *uverenost, pouzdanje*: (pouzdanje) u sebe, (pouzdanje) u ophođenju. 4. *odlučnost, čvrstina*: (čvrstina) u vežbama na gredi, (čvrstina) u hodu. 5. *jasnost, određenost, doslednost*: jednostavnost i (doslednost), Andrićeve osobine u jeziku. 6. *za svaku (sigurnost) razg. za svaki slučaj, eventualno*.⁹

Iz navedenog možemo zaključiti da termin *sigurnost* ima znatno šire značenje od izraza *bezbednost* u srpskom jeziku. Naime, dok se pod bezbednošću podrazumeva odsustvo nekih opasnosti, odnosno pretnji po određeni subjekt, izraz *sigurnost* može imati više značenja. U prvom značenju termin *sigurnost* se poistovećuje sa značenjem izraza *bezbednost*, dok se u drugom značenju *sigurnost* može upotrebiti za osobinu određenog sistema ili subjekta koji je pouzdan, odlučan, dosledan, tj. može mu se verovati, odnosno čije je ponašanje izvesno bez obzira na okolnosti situacije. Stoga možemo konstatovati da se ova dva termina mogu poistovećivati samo u prvom značenju termina *sigurnost*.

Upoređujući, značenje termina *bezbednost* u srpskom jeziku sa terminima koji se u drugim jezicima koriste za označavanje pojma bezbednosti uopšte, možemo zaključiti da je izrazu *bezbednost* u srpskom jeziku kako po značenju tako i po poreklu najrodniji termin *bezopasnost* koji se koristi u ruskom jeziku. Naime, u ruskom jeziku se za označavanje bezbednosti upotrebljava izraz *bezopasnost*, pod kojim se u najširem smislu podrazumeva odsustvo opasnosti (zaštićenost od pretnji) za funkcionisanje ili razvoj subjekata, procesa, pojava, odnosno svojstvo ili stanje (stabilnost, postojanost) navedenih. Bezbednost je stanje zaštićenosti od mogućeg nanošenja štete, sposobnost sprečavanja ili odbijanja opasnih delovanja i brza naknada nanese štete, kao i očuvanje sistema stabilnosti, ravnoteže i mogućnosti samorazvijanja.¹⁰

Zbog više značenja pojma bezbednost, u nauci u bezbednosti se razmatranje ove problematike vrši sa više aspekata. Iz tog razloga, među teoretičarima postoji mimoilaženje u pogledu toga šta se sve podrazumeva pod bezbednošću. Naime, u nauci o bezbednosti se pod terminom bezbednost uglavnom podrazumeva određeno stanje, određeno osećanje, potreba, funkcija, organizacija ili sistem, ili pak sve to

⁸ P., Ilić, *op. cit.*, str. 91.

⁹ „Rečnik srpskog jezika“, Matica srpska, Novi Sad, 2007., str. 1218.

¹⁰ M., Bajagić, *Osnovi bezbednosti*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2007, str. 11.

zajedno. Ovde takođe, treba napomenuti da postoji mimoilaženje teoretičara i po pitanju da li, pojam bezbednosti uopšte, treba definisati negacijom ili sadržinski, odnosno, da li su bolje tzv. negativističke ili pozitivističke definicije bezbednosti.¹¹

Pod pojmom bezbednost u nauci o bezbednosti se najpre govori kao o nekom stanju u društvenoj zajednici, organizaciji, instituciji ili određenom prostoru, koje karakteriše odsustvo nekih pretnji, odnosno opasnosti (bezbednost u objektivnom smislu). Tako na primer, Anton Grizold na sledeći način definiše bezbednost kao stanje: „Bezbednost se definiše i kao stanje odsustva opasnosti po osnovne vrednosti i interese pojedinaca, društva i države u odnosu na složene međunarodne odnose u kojima se ona dostiže, čuva i unapređuje, stanje uravnoteženog fizičkog, duhovnog i materijalnog opstanka pojedinca i društva u odnosu prema drugim pojedincima, društvima i prirodi.“¹² Prema Arnoldu Volfersu (Arnold Wolfers) „bezbednost je, u objektivnom pogledu, odsustvo pretnji usvojenim vrednostima...“.¹³ Predrag Ilić na sledeći način definiše bezbednost kao stanje u pozitivnom smislu: „... stanje zaštićenog, slobodnog, kvalitetnog i izvesnog postojanja i delovanja podjedinaca, ljudskih grupa, organizacija, institucija i zajednica“, dok u negativnom smislu pod bezbednošću ... podrazumeva: „stanje koje se karakteriše odsustvom ozbiljnih opasnosti za to postojanje i delovanje“.¹⁴

Takođe, ovaj izraz se koristi da označi određeno osećanje kod pojedinaca i društvenih grupa, o tome da li im i u kojoj meri pretila neka opasnost (bezbednost u subjektivnom smislu). Tako na primer, Mladen Bajagić na sledeći način definiše bezbednost kao osećanje: „...bezbednost označava slobodu od straha/odsustvo straha – njena subjektivna strana...“¹⁵ M. Burkvin (M. Bourquin) definiše bezbednost kao „stanje jedne osobe koja se oseća zaklonjena od opasnosti ili veruje da je tako“.¹⁶ Arnold Volfers (Arnold Wolfers) bezbednost kao osećanje definiše kao „odsustvo straha de će te (usvojene) vrednosti biti napadnute.“¹⁷

Zatim postoje autori koji bezbednost definišu kao potrebu, odnosno interes. Naime, autori koji bezbednost shvataju kao interes polaze od shvatanja da objektivno stanje apsolutne bezbednosti podrazumeva takve uslove u kojima vlada odsustvo pretnji, koje čak i ako bi se moglo postići danas, uvek može biti ugroženo novim pretnjama sutra.¹⁸ Što znači da je bezbednost nešto što se ne može akumulirati, odnosno nešto čemu treba stalno težiti. Otuda pojedini teoretičari bezbednost posmatraju kao potrebu, interes, odnosno težnju za stanjem u kome

¹¹ Više o tome Lj. Stajić, *Osnovi bezbednosti*, Policijska akademija, Beograd, 2004, str. 22.

¹² A. Grizold, *Međunarodna sigurnost*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1998, str. 27.

¹³ Navedeno prema P. Paleri, *National Security: Imperative and Challenges*, That McGraw-Hill Publishing Company Limited, New Delhi, 2008, str. 45.

¹⁴ P. Ilić, *O definisanju i definicijama nacionalne bezbednosti*, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd, 2012, god. 64, br. 4, str. 127.

¹⁵ M. Bajagić, *op. cit.*, str. 15.

¹⁶ Navedeno prema V. Dimitrijeviću, *Pojam bezbednosti u međunarodnim odnosima*, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, 1973, str. 33.

¹⁷ Navedeno prema P. Paleri, *op. cit.*, str. 45.

¹⁸ L. Zedner, *Security*, Routledge, London, 2009, str. 14.

postoji odstupstvo opasnosti, odnosno pretnji. Pojedini autori koji bezbednost shvataju kao potrebu su skeptični po pitanju ostvarenja takvog stanja bezbednosti, te stoga ističu da iako težimo stanju bezbenosti, ipak ima smisla priznati da je dostignuće savršenog stanja bezbednosti nemoguće, iz razloga što se bezbednost zasniva na stalnom prisustvu pretnji. Naime, prema Marijani Valverde (Mariana Valverde): „Bezbednost nije nešto što možemo da imamo više ili manje, zato što to nije stvar, već je to termin koji se koristi za označavanje privremeno produženog stanja koje se karakteriše proračunljivošću i predvidljivošću budućnosti.“¹⁹ Stoga se, po mišljenju ovih autora, koji bezbednost vide kao potrebu, bezbednost mora stalno revidirati (menjati) u svetlu najnovijih izazova, rizika i pretnji, a sve u cilju blagovremenog i efikasnog predviđanja verovatnih budućih izazova i pretnji, kao i procene mogućeg stepena ranjivosti od njih.

Sa druge strane, o bezbednosti se govori i kao o funkciji, tj. autori koji bezbednost posmatraju na ovaj način pod bezbednošću podrazumevaju i neke aktivnosti, mere i radnje koje određeni subjekti (pojedinci, društvene grupe, organizacije i institucije) preduzimaju u cilju dostizanja, očuvanja i razvijanja određenog nivoa bezbednosti. Tako na primer, Saša Mijalković na sledeći način definiše bezbednost kao funkciju: „Bezbednost je i aktivnost, delovanje, delatnost, proces, odnosno ponašanje usmereno ka dostizanju, zaštiti i unapređenju referentnih vrednosti i interesa. U tom smislu bezbednost je legitima i legalna (samo)zaštitna misija pojedinca, društva, države i međunarodne zajednice zasnovana na njihovim ličnim potrebama za opstankom i razvojem. Bitne komponente funkcije bezbednosti su bezbednosni ciljevi, bezbednosno delovanje i efekti dejstava, a njena filozofija – postavljanje referentnih vrednosti i interesa kao krajnjih ciljeva koji se dostižu izvesnim ponašenjem.“²⁰

Pojedini teoretičari pod bezbednošću podrazumevaju organizacije i institucije koje se formiraju radi vođenja brige o bezbednosti. Tako, Mijalković na sledeći način definiše bezbednost kao organizaciju: „Bezbednost je i organizovan subjekt koji organizovano štiti referentne vrednosti i interese i organizovano se suprotstavlja ugrožavajućim pojavama.“²¹

Na kraju, bezbednost se shvata i kao sistem, čijim se funkcionisanjem zadovoljavaju bezbednosne potrebe i ostvaruju bezbednosni interesi. Tako, Mijalković na sledeći način definiše bezbednost kao sistem: „Bezbednost je i sistem, harmonična celina sposobna da samostalno funkcioniše u izvesnom vremenskom i prostornom okruženju, sastavljen od više horizontalno, vertikalno i dijagonalno povezanih potcelina (podсистема i mikrosistema-organizacija bezbednosti), koje vrše konkretne delatnosti (funkcija bezbednosti) čija zbirna rezultanta ima za cilj nesmetano dostizanje, uživanje i sveobuhvatnu zaštićenost referentnih vrednosti i interesa od ugrožavanja (stanje bezbednosti).“²²

¹⁹ Navedeno prema: L. Zedner, *Security, op.cit.*, str. 14.

²⁰ S. Mijalković, *Ibid*, str. 55.

²¹ *Ibid*, str. 56.

²² *Ibid*, str. 58.

Dakle, kao što je to već istaknuto, u teoriji se o bezbednosti govori kao o stanju, o bezbednosti kao osećanju, o bezbednosti kao potrebi, o bezbednosti kao funkciji, o bezbednosti kao organizaciji i bezbednosti kao sistemu. Ovakva kompleksnost u značenju pojma bezbednosti, umnogome otežava davanje jedne sveobuhvatne definicije kojom bi se obuhvatili svi njegovi aspekti, a koja bi opet bila lišena suvišnog nabiranja i deskripcije. Uzevši u obzir navedena razmatranja možemo reći da se pojam bezbednosti može tumačiti u užem i u širem smislu. U užem smislu gledano, pod bezbednošću se podrazumeva određeno stanje koje karakteriše nepostojanje opasnosti po ljude, pojedince, društvene grupe i zajednice. U širem smislu bezbednost obuhvata i osećanje, odnosno percepciju tog stanja od strane pojedinaca i društvenih grupa, kao i aktivnosti koje se od strane određenih subjekata preduzimaju radi postizanja tog stanja, zatim organizacija i institucija koje su zadužene za preduzimanje pomenutih aktivnosti, i na kraju sistem čijim se funkcionisanjem ostvaruje željeno stanje bezbednosti. Ovakvo shvaćena značenja pojma bezbednost su prihvatljiva, ali su ipak jednostrana jer ne razotkrivaju u dovoljnoj meri suštinu i sadržinu pojma bezbednosti uopšte. Naime, navedena shvaćanja pridaju mnogo više značaja spoljašnjoj strani bezbednosti, tj. definišu bezbednost onako kako se ona „vidi“ (bezbednost kao stanje) ili „doživljava“ (bezbednost kao osećanje, odnosno bezbednost kao interes), kao i metode i tehnike dostizanja željenog stanja bezbednosti (bezbednost kao funkcija, bezbednost kao organizacija i bezbednost kao sistem), zbog čega se ne može u dovoljnoj meri sagledati suština pojma bezbednosti, u najopštijem smislu reći. Isto tako, ne mogu se u pravom smislu sagledati osobenosti različitih vidova, odnosno koncepata bezbednosti (individualna, socijalna, nacionalna, međunarodna, globalna i sl.). Iskorak u ovom pogledu napravio je Predrag Ilić koji smatra da definicija bezbednosti treba da sadrži ne samo to poželjno stanje, osećanje i ono što ljudi, odnosno društvene grupe, organizacije i institucije preduzimaju da bi ono bilo postignuto već i sve ono što utiče, kao pozitivno, tako i negativno na to stanje. Naime, prema mišljenju pomenutog autora, dostizanje, očuvanje i unapređenje željenog stanja bezbednosti ne može se adekvatno razumeti niti efikasno ostvariti putem raznih sistema, organizacija i institucija koje se staraju o tom stanju, ukoliko se ne uzmu u obzir svi oni činioci (objektivni i subjektivni) koji utiču na to da to poželjno stanje postoji ili ne postoji. U tom kontekstu navedeni autor daje sledeću definiciju bezbednosti uopšte: „Pod bezbednošću uopšte podrazumeva se sveukupnost objektivnih i subjektivnih činilaca (okolnosti, odnosa i procesa, institucija i zajednica) od kojih zavisi postojanje ili nepostojanje opasnosti po opstanak, razvoj, normalno funkcionisanje i druge bitne vrednosti pojedinaca, ljudskih grupa i zajednica“.²³

Ovakva sveobuhvatna, definicija bezbednosti uopšte pristupa definisanju ovog pojma sa njegove unutrašnje (suštinske) strane, što predstavlja određeni iskorak u razmatranju ove problematike u nauci o bezbednosti, pre svega zbog toga što u određivanju značenja bezbednosti pored željenog stanja, vrednosti, interesa,

²³ P. Ilić, *op. cit.*, 2012, str. 137-138.

aktivnosti, organizacija i institucija insistira i na činocima (objektivne i subjektivne prirode) koji utiču na to stanje (pozitivno ili negativno), što predstavlja neophodan uslov za razumevanje suštine samog fenomena bezbednosti uopšte i dobru osnovu za razmatranje različitih vidova bezbednosti počevši od individualne, socijetalne, ekonomske, ekološke, nacionalne, međunarodne, globalne itd.

Definisanje pojma nacionalna bezbednost

Definisanje pojma nacionalna bezbednost je, kao i određivanje značenja pojma bezbednosti uopšte, veoma složen i zahtevan posao. Stoga se, u određivanju jedne sveobuhvatne definicije pojma nacionalna bezbednost, mora najpre poći od njegove semantičke sfere, tj. značenja reči (termina) od kojih je u našem jeziku sačinjena ova sintagma, a zatim uzeti u obzir i poreklo ovog izraza u srpskom jeziku. Naime, termin nacionalna bezbednost predstavlja sintagmu, odnosno kovanicu od dva izraza, prideva *nacionalna* i imenice *bezbednost*.

U srpskom jeziku su se u društvenim i političkim naukama izrazi *nacionalan*, *nacionalna*, *nacionalno* vezivali, i još uvek se vezuju za naciju, kao specifičnu etničku, političku, kulturnu i ekonomsku zajednicu ljudi, ustaljenu na jednom području sa zajedničkim jezikom, zajedničkom prošlošću, tradicijama i običajima. Pod izrazom *bezbednost*, kao što je to već istaknuto, u srpskom jeziku se uglavnom podrazumeva stanje koje karakteriše odsustvo nevolja, briga, nesreća, stradanja i drugih zala, odnosno opasnosti po opstank i druge vrednosti pojedinaca, ljudskih grupa i zajednica.²⁴ Shodno navedenom, termin *nacionalna bezbednost* u srpskom jeziku bi mogao da znači stanje koje karakteriše odsustvo nevolja, briga, nesreća, stradanja i drugih zala, odnosno opasnosti po opstank i druge vrednosti jedne nacije. Dakle, termin nacionalna bezbednost bi u srpskom jeziku mogao da označava bezbednost jedne nacije. Međutim, u stvarnosti ovaj izraz nema navedeno značenje. Naime, termin *nacionalna bezbednost* je izraz koji je u srpski jezik „uvezen“ iz zapadno-evropskih jezika, najpre iz francuskog, a zatim i iz engleskog, u kojima se izrazi *nacionalan*, *nacionalna*, *nacionalno* ne vezuje za naciju već za skup svih građana jedne države, tj. izjednačavaju se sa državljanstvom, odnosno državom. S tim u vezi u nauci o međunarodnim odnosima i u nauci o bezbednosti se termin *nacija* upotrebljava kao sinonim za izraz *država*. Tako se na primer u engleskom govornom području pojam nacionalna bezbednost (*national security*) ne odnosi na bezbednost jedne nacije već na bezbednost svih građana te države, odnosno na bezbednost države i svih njenih stanovnika. Takođe u engleskom govornom području pod terminom nacionalni interesi (*national interests*) ne podrazumevaju se interesi jedne nacije već interesi svih stanovnika jedne države, tj. interesi te države i svih njenih stanovnika.

Termin nacionalna bezbednost se, istorijski gledano, u srpskom jeziku javlja u dva navrata, prvi put za vreme Kraljevine Jugoslavije i drugi put za vreme Savezne Republike Jugoslavije (SRJ). U Kraljevini Jugoslaviji ovaj izraz se javlja u nazivu jedne

²⁴ P. Ilić, *op. cit.*, 2011, str. 91.

službe koja se nalazila u tadašnjem Ministarstvu unutrašnjih poslova (Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Jugoslavije). Radi se o „Direkciji za nacionalnu bezbednost“. Naime, s obzirom da je Kraljevina Jugoslavija u mnogo čemu kopirala francuski model organizacije državne uprave, pa tako između ostalog i model organizovanja sistema bezbednosti, po ugledu na tadašnju Francusku koja je u okviru svog Ministarstva unutrašnjih poslova imala Direkciju za nacionalnu bezbednost (*Direction de la sécurité nationale*) osnovana je na isti način i sa istim nazivom jedna takva služba u sistemu bezbednosti Kraljevine Jugoslavije.²⁵ Međutim, ovaj izraz se nije odomaćio u našem jeziku. Naime, Jugoslavija je u Drugom svetskom ratu bila okupirana od strane sila Osovine, a nakon završetka tog rata obnovljena je od strane komunističkih vlasti, pod nazivom Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ). U novostvorenoj državi FNRJ osnovane su nove službe bezbednosti, najpre Odeljenje za zaštitu naroda (OZN-a) 1944. godine, a zatim je 1946. godine ova služba reformisana i iz nje su nastale dve nove službe Uprava državne bezbednosti (UDB-a) i Kontraobaveštajna služba JNA (KOS).²⁶ Po ugledu na druge zemlje socijalističkog bloka u kojima je u upotrebi bio termin državna bezbednost, pod kojim se podrazumevala zaštita države od vojnih napada koji dolaze kako od spolja tako i iznutra, tj. obezbeđenje državnih granica i teritorijalne celovitosti, sa jedne strane i zaštita i očuvanje unutrašnjeg pravno-političkog poretka sa druge strane, u FNRJ, a kasnije i u SFRJ i SRJ korišćen je ovaj termin, što je imalo za posledicu to da termin nacionalna bezbednost isčezne iz upotrebe.

Drugi put termin nacionalna bezbednost se ponovo upotrebljava u srpskom jeziku za vreme SRJ. Naime, u skladu sa globalnim trendom po pitanju značenja pojma nacionalna bezbednost, a nakon raspada SFRJ i uvođenja višepartijskog, tzv. demokratskog uređenja, tačnije sredinom 90-tih, u Republici Srbiji je od strane teoretičara termin *državna bezbednost* sa napred navedenim značenjem, postepeno zamenjen terminom *nacionalna bezbednost*. Ova promena dovela je najpre do pojave dileme, odnosno ozbiljne naučne rasprave po pitanju sličnosti, odnosno razlike u značenju termina *državna bezbednost* i termina *nacionalna bezbednost*, da bi već sada termin nacionalna bezbednost potpuno istisnuo iz upotrebe termin *državna bezbednost* u njegovom prvobitnom značenju, što je dovelo do sužavanja značenja termina *državna bezbednost*, tako da se pod ovim terminom sada u nauci o bezbednosti označava samo jedan segment, odnosno element nacionalne bezbednosti (o aktuelnom značenju pojma državna bezbednost videti na strani 48).

Navedena konstatacija po pitanju porekla termina *nacionalna bezbednost* u srpskom jeziku se može i uočiti pre svega na osnovu izmene naziva predmeta koji se bavi izučavanjem ove problematike (raniji naziv predmeta Državna bezbednost zamenjen je nazivom Nacionalna bezbednost), zatim izmene naziva literature u kojoj se obrađuje ova problematika (Npr. Viša škola unutrašnjih poslova u Beogradu 2000-te godine objavljuje udžbenik Uvod u državnu bezbednost, autora Andreje Savića

²⁵ Više o obaveštajno-bezbednosnom sistemu Republike Francuske O. Đorđević, *Osnovi državne bezbednosti – opšti deo*, Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd, 1985, str. 211-216.

²⁶ O. Đorđević, *op.cit.*, str. 283-287.

da bi Kriminalističko-policijska akademija 2007 godine objavila udžbenik istog autora pod naslovom Nacionalna bezbednost), kao i na osnovu uvođenja ovog termina u naziv pojedinih subjekata zaštite i očuvanja bezbednosti Republike Srbije (npr. Savet za nacionalnu bezbednost Republike Srbije).

Takođe, ovde treba napomenuti da uvođenje termina nacionalna bezbednost u srpski jezik nije samo stvar pomodarstva, već i činjenice da je zbog teorijskog preoblikovanja zamisli bezbednosti od perioda hladnog rata pa na ovamo, termin državna bezbednost postao preuzak za sve one vrednosti koje se štite sistemom bezbednosti jedne države, kao i za sve one rizike i pretnje koje ugrožavaju te vrednosti. Naime, od kraja hladnog rata, kao što je to već istaknuto u delu rada koji se bavi teorijama bezbednosti, nasuprot stavovima realista i liberalista koji su u centar nauke o bezbednosti stavljali državu i njene vrednosti kao referentni objekt bezbednosti, a oružani napad kao osnovni oblik ugrožavanja bezbednosti jedne države, kritičke teorije proširuju koncept izučavanja bezbednosti, pre svega uvodeći u koncept bezbednosti, pored države, i druge referentne objekte bezbednosti (pojedince, društvene grupe, globalno društvo, ekonomski sistem, životnu sredinu i sl.), što dovodi do razmatranja koncepta individualne, socijetalne, globalne, ekonomske, ekološke i drugih vidova bezbednosti. Takođe, kritičke teorije, proširuju koncept bezbednosti i u smislu izazova, rizika i pretnji koji ugrožavaju bezbednost navedenih referentnih objekata bezbednosti, tako da pored rata, odnosno oružanog napada, koji može u odnosu na referentni objekt delovati spolja ili iznutra, uvode nove činioce ugrožavanja poput raznih vidova kriminalnog ispoljavanja, raznih oblika ugrožavanja životne sredine, globalnih društvenih problema kao što su migracije stanovništva, disproporcija između siromašnog i bogatog dela sveta itd. Zatim, kritičke teorije proširuju i spisak referentnih subjekata pomenutih tipova bezbednosti, tj. istuču da država više nije jedini provajder, odnosno referentni subjekt bezbednosti već da se pored države kao provajderi bezbednosti javljaju i neki nedržavni subjekti. Shodno tendenciji proširenja istraživačkog polja nauke o bezbednosti, termin državna bezbednost je postao preuzak, i prevaziđen u svakom pogledu.

Osim toga, ovaj termin je, kako to primećuje Vojin Dimitrijević, često bio zloupotrebljavan od stane vladajućih režima, odnosno njegovo značenje je bilo izjednačavano sa pojmom bezbednosti režima ili bezbednosti vladajuće klase. Naime, prema Dimitrijeviću, poistovećivanje onih koji trenutno upravljaju državom sa samom državom, imalo je za posledicu to da je svako ko njih ugrožava istovremeno bio proglašavan za nekog ko ugrožava čitavu državu, odnosno svako ko je njihov neprijatelj automatski je proglašavan i za neprijatelja ili izdajnika države. Ovakvo poistovećivanje donekle ima osnova, ali nije univerzalno pravilo, tj. ne može se primeniti na sve slučajeve. Tako se na primer neprijatelj vladajućeg režima koji ima za cilj otcepljenje nekog dela teritorije može smatrati za državnim neprijateljem, dok se protivnik vladajućeg režima u smislu pretendenta na vlast koji nema radikalan

politički program niti za cilj promenu državne teritorije ili šta slično, ne može automatski smatrati i državnim neprijateljem.²⁷

Sve ovo imalo je za posledicu javljanje potrebe za terminološkim obogaćivanjem delatnosti na polju dostizanja i očuvanja bezbednosti jedne države, te je usled toga i došlo do ponovnog uvođenja termina nacionalna bezbednost u srpski jezik.

Tek kada smo ukazali na koren i poreklo izraza nacionalna bezbednost u srpskom jeziku, kao i kod pojma bezbednosti uopšte, možemo preći na definisanje ovog pojma, tj. na ukazivanje njegovog značenja. Samo definisanje pojma nacionalna bezbednost nadovezuje se na definiciju bezbednosti uopšte. Shodno tome, iste one poteškoće koje se javljaju kod definisanja pojma bezbednost uopšte javljaju se i kod definisanja pojma nacionalna bezbednost. Naime, radi se pre svega o činjenici da se bezbednost uopšte shvata kao određeno stanje, određeno osećanje, potreba, funkcija, organizacija ili sistem, ili pak sve to zajedno, kao i o činjenici da se značenje pojma bezbednosti uopšte u nauci definiše kako negativističkim tako i pozitivističkim definicijama. U skladu sa ovakvim shvatanjem bezbednosti uopšte u teoriji nauke o bezbednosti javljaju se i različiti pristupi, odnosno tumačenja značenja pojma nacionalna bezbednost. Takođe, davanje jedne sveobuhvatne definicije nacionalne bezbednosti komplikuje i činjenica da pored različitih pristupa bezbednosti u napred navedenom smislu, postoji i mimoilaženje autora po pitanju referentnih objekata bezbednosti, po pitanju izazova, rizika i pretnji, kao i po pitanju referentnih subjekata koji trebaju biti obuhvaćeni pojmom nacionalna bezbednost.

Tako jedan broj autora definiše nacionalnu bezbednost isključivo kao određeno stanje, kao osećanje, kao potrebu, kao funkciju, kao organizaciju ili kao sistem. Isto tako jedan broj autora definiše nacionalnu bezbednost isključivo kao zaštitu države od spoljnog napada, tj. kao zaštitu njenog opstanka, kao zaštitu njene teritorije, i njenog suvereniteta, zanemarujući pri tome da je opseg nacionalne bezbednosti mnogo širi, te da obuhvata i druge referente objekte i njihove vrednosti, kao i da oružani napad više nije glavni oblik ugrožavanja nacionalne bezbednosti kao ni da država više nije jedini provajder bezbednosti. Tako prema Džordžu Kenanu (George Kennan) nacionalna bezbednost predstavlja: „fizičku netaknutost nacionalnog života”.²⁸ Slično prethodnoj definiciji, Radovan Vukadinović nacionalnu bezbednost definiše kao: „...fizički opstanak jedne države i njezina stanovništva zajedno sa osnovnim atributima neovisnosti i stalnim materijalnim prosperitetom države”.²⁹

Đakomo Lučijani (Giacomo Luciani) nacionalnu bezbednost definiše kao: „sposobnost države da se odupre spoljnoj agresiji”.³⁰ U istom smislu Benkovic

²⁷ Više o tome, V. Dimitrijević, *Pojam bezbednosti u međunarodnim odnosima*, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, 1973, str. 21.

²⁸ Navedeno prema V. Dimitrijeviću, *op. cit.*, 1973, str. 20.

²⁹ R. Vukadinović, *Međunarodni politički odnosi*, Barbat, Zagreb, 1998, str. 160.

³⁰ Navedeno prema M. Bajagić, *op. cit.*, str. 29.

(Benkovitz) i Beket (Becket) nacionalnu bezbednost definišu kao: „sposobnost države (nacije) da svoje unutrašnje vrednosti zaštiti od spoljnih opasnosti”.³¹

Međunarodna enciklopedija društvenih nauka iz 1968. godine, definiše nacionalnu bezbednost kao sposobnost nacija da zaštite svoje interne vrednosti od spoljašnjih pretnji.³²

Prema Volteru Lipmanu (Walter Lippmann): „Jedna nacija je bezbedna sve dok ne mora da žrtvuje suštinske vrednosti ukoliko želi da izbegne rat, a ako je napadnuta sposobna je da ih odbrani pobedom u jednom takvom sukobu“. Shodno tome, prema navedenom autoru: „Nacionalna bezbednost znači vojnu snagu sposobnu da zaštiti nacionalne interese”.³³

Amos Džordan (Amos Jordan) i Vilijam Tejlor (William Taylor) navode sledeće: „nacionalna bezbednost je izvan fizičkih povreda i ima šire značenje. Ona takođe podrazumeva zaštitu, na različite načine, vitalnih i ekonomskih interesa, od gubitka koji bi mogao ugroziti fundamentalne vrednosti i vitalnost države”.³⁴

Čarls Kegli (Charles Kegley) i Judžin Vitkof (Eugene Wittkopf) smatraju da je nacionalna bezbednost: „Psihološka oslobođenost jedne zemlje od straha da će država biti nesposobna da se odupre pretnjama koje se odnose na njen opstanak i nacionalne vrednosti, a koje potiču iz inostranstva ili iz same zemlje”.³⁵

Prema OUN nacionalna bezbednost je stanje u kome države smatraju da nema opasnosti od vojnog napada, političkog pritiska ili ekonomske prisile, tako da mogu slobodno da se razvijaju i napreduju.³⁶

Čarls Majer (Charles Maier) definiše nacionalnu bezbednost kao: „sposobnost za kontrolisanje onih domaćih i stranih uslova za koje javnom mnjenju date zajednice veruje da su nepohodnih za uživanje svog samoopredeljenja ili samostalnosti, prosperiteta i blagostanja”.³⁷

Emin Hevedi (Amin Hevedy) određuje nacionalnu bezbednost kao delatnost nacionalnih država kojom one, u skladu sa svom društvenim mogućnostima u sadašnjosti i budućnosti, uzimajući u obzir globalne promene i razvoj, štite vlastiti identitet, opstanak i interese”.³⁸

Prema Majkl Louvu (Michael Louw): „Nacionalna bezbednost uključuje tradicionalnu politiku odbrane i, takođe, nevojne akcije države u cilju zaštite svojih ukupnih potencijala da bi opstala kao politički entitet u očuvanju uticaja na društveni poredak i brinula se za svoje unutrašnje i međunarodne ciljeve”.³⁹

Prema Ramu Masleši: „Nacionalna sigurnost prevashodno podrazumijeva fizički opstanak države kroz zaštitu teritorijalnog integriteta i suvereniteta, političku

³¹ Navedeno prema R. Masleša, *Teorije i sistemi sigurnosti*, Matistat, Sarajevo, 2001, str. 37.

³² Navedeno prema P. Paleri, *op. cit.*, str. 45.

³³ *Ibid.*, str. 45.

³⁴ *Ibid.*, str. 46.

³⁵ Navedeno prema M. Bajagić, *op. cit.*, str. 30.

³⁶ Navedeno prema P. Paleri, *op. cit.*, str. 45.

³⁷ *Ibid.*, str. 46.

³⁸ Navedeno prema D., R., Simiću, *op. cit.*, str. 30.

³⁹ Navedeno prema M. Bajagić, *op. cit.*, str. 29.

samostalnost sa svim državnim atributima na zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda i drugih vrijednosti građana, te ostalih vrijednosti društva pred vanjskim i unutrašnjim ugrožavanjem.⁴⁰

Prema Andreji Saviću nacionalna bezbednost bi se mogla definisati: „...kao unutrašnja i spoljna bezbednost u odnosu na bezbednosne izazove, rizike i pretnje, s jedne strane, i aktivnosti specijalizovanih institucija i sistema nacionalne bezbednosti u ostvarivanju državne samobitnosti i zaštite vitalnih nacionalnih interesa, uz poštovanje vladavine prava, s druge strane”.⁴¹

Saša Mijalković definiše nacionalnu bezbednost kao: „...stanje nesmetanog ostvarivanja, razvoja, uživanja i optimalne zaštićenosti nacionalnih i državnih vrednosti i interesa koje se dostiže, održava i unapređuje funkcijom bezbednosti građana, nacionalnog sistema bezbednosti i nadnacionalnim bezbednostnim mehanizmima, kao i odsustvo (pojedinačnog, grupnog i kolektivnog) straha od njihovog ugrožavanja, te kolektivni osećaj spokojstva, izvesnost i kontrola nad razvojem budućih pojava i događaja od značaj za život društva i države”.

Navedene definicije nacionalne bezbednosti su prihvatljive, ali su ipak jednostrane jer ne razotkrivaju u dovoljnoj meri suštinu i sadržinu pojma nacionalne bezbednosti. Naime, gotovo sve navedene definicije, od kojih neke pristupaju pojmu nacionalne bezbednosti sa jednog ili više aspekata, određuju nacionalnu bezbednost kao neko željeno stanje, zanemarujući činjenicu da na to željeno stanje u pozitivnom i negativnom smislu utiče mnoštvo činilaca objektivne i subjektivne prirode. Stoga, prema mišljenju Predraga Ilića definicija nacionalne bezbednosti treba da sadrži ne samo to poželjno stanje, i ono što ljudi, odnosno društvene grupe, organizacije i institucije preduzimaju da bi ono bilo postignuto već i sve ono što utiče, kao pozitivno, tako i negativno na to stanje. U tom kontekstu pomenuti autor svoju definiciju nacionalne bezbednosti izvodi iz svoje definicije pojma bezbednosti uopšte. S tim u vezi, pomenuti autor najpre ističe da se nacionalna bezbednost može sagledati u užem i širem smislu. U užem smislu, prema Iliću, nacionalna bezbednost predstavlja: „stanje zaštićenog, slobodnog, stabilnog i izvesnog postojanja, funkcionisanja i razvoja jedne države (zemlje). Negacijom navedene definicije, isti autor pod bezbednošću u užem smislu podrazumeva: „stanje u kome nema ozbiljnih pretnji i opasnosti za opstanak jedne države, za njenu nezavisnost, teritorijalni integritet, ustavno-pravni poredak i druge bitne vrednosti“. Ukazujući na važnost uzimanja u obzir svih onih činilaca objektivne i subjektivne prirode koji utiču na to željeno stanje, Predrag Ilić nacionalnu bezbednost u širem smislu definiše kao: „Sveukupnost objektivnih i subjektivnih okolnosti i činilaca (odnosa, procesa, organizacija, institucija i aktivnosti) od kojih zavise opstanak, funkcionisanje, razvoj i druge bitne vrednosti jedne države (njena nezavisnost, teritorijalna celokupnost, društveno-politički i ekonomski poredak, njeno stanovništvo i životna sredina).⁴²

⁴⁰ R. Masleša, *op. cit.*, str. 38.

⁴¹ A. Savić, *Nacionalna bezbednost*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2007, str. 59.

⁴² P. Ilić, *op. cit.*, 2012, str. 137-138.

Ovakvo shvaćena definicija nacionalne bezbednosti, prema navedenom autoru kao svoje konstitutivne elemente sadrži:⁴³

- a) Zaštitu jedne države od svih vojnih i nevojnih opasnosti koje dolaze izvan njenih granica, iz međunarodnog okruženja (spoljna bezbednost);
- b) Zaštitu ustavno-pravnog poretka jedne države od delovanja unutrašnjih ekstremista i zaštitu javnog reda i mira od narušavanja u većem obimu (unutrašnja bezbednost);
- c) Zaštitu ljudskih prava, telesnog integriteta i imovine građana (individualna bezbednost),
- d) Zaštitu identiteta i razvoja pojedinih društvenih grupa (socijalna bezbednost);
- e) Zaštitu ekonomskog poretka i životnog standarda ljudi (ekonomska bezbednost);
- f) Zaštitu ljudi i objekata od požara, poplava, zemljotresa, oluja i drugih elementarnih nepogoda (civilna zaštita);
- g) Zaštita zdravlja ljudi (zdravstvena bezbednost);
- h) Zaštita životne sredine (ekološka bezbednost).
- i) Zaštita zdravlja ljudi (zdravstvena bezbednost);
- j) Zaštita životne sredine (ekološka bezbednost).

Elementi nacionalne bezbednosti

Elementi nacionalne bezbednosti, su zapravo komponente, ili bolje reći segmenti nacionalne bezbednosti. Međutim, ovde treba napomenuti da elementi nacionalne bezbednosti (spoljna bezbednost, unutrašnja bezbednost, ekonomska bezbednost, socijalna bezbednost, pojedinačna bezbednost, zdravstvena bezbednost, civilna zaštita i ekološka bezbednost) nisu nezavisne celine koje postoje kao potpuno izdvojene, već su to relativno nezavisni i međusobno povezani elementi koji čine jednu jedinstvenu celinu, odnosno nacionalnu bezbednost. Raščlanjavanje koncepta nacionalne bezbednosti na pomenute elemente vrši se radi boljeg sagledavanja i razumevanja suštine nacionalne bezbednosti.⁴⁴ Stoga ćemo u cilju boljeg razumevanja problematike nacionalne bezbednosti, a posebno radi boljeg razmatranja problematike kriminalističke zaštite nacionalne bezbednosti u narednom delu rada ukazati na suštinu ovih nivoa, odnosno elemenata nacionalne bezbednosti.

Da bismo razumeli suštinu bilo kog vida bezbednosti, moramo odgovoriti na četiri osnovna pitanja:

⁴³ Više o tome P. Ilić, *op. cit.*, 2012, str. 125-141.

⁴⁴ A.R. Ivanović, B. Munižaba, *Primena principa organizacije i metodike kriminalistike u zaštiti nacionalne bezbednosti*, Zbornik radova: znanstvena konferencija Mjesto i perspektive kriminalistike, kriminologije i sigurnosnih studija u suvremenim uvjetima, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2013, str. 101.

- 1) Ko se štiti od mogućih pretnji, odnosno ko je referentni objekt bezbednosti?
- 2) Od čega se štiti taj referentni objekt, odnosno kakva je priroda pretnji koje ga ugrožavaju?
- 3) Ko štiti taj referentni objekt bezbednosti, odnosno ko je referentni subjekt bezbednosti?
- 4) Kako, odnosno na koji način se štiti taj referentni objekt bezbednosti, tj. kojim sredstvima, metodama, merama, radnjama i postupcima?

Shodno navedenom, u narednom delu rada pokušaćemo da ukažemo na prirodu napred navedenih segmenata, odnosno komponenata nacionalne bezbednosti dajući odgovore na ova četiri pitanja.

1. Spoljna bezbednost

Ovaj segment nacionalne bezbednosti, tzv. spoljna bezbednost, s jedne strane odgovara onome što je tradicionalno shvatano kao nacionalna bezbednost, tj. obezbeđenje opstanka države, njene teritorijalne celovitosti i političke nezavisnosti od vojnih napada (agresije) koji dolaze od spolja, bilo od strane drugih država ili međunarodnih organizacija, odnosno vojno-političkih saveza, dok, s druge strane, obuhvata i druge nevojne oblike ugrožavanja koji dolaze izvan granica jedne države (O pojmu agresije videti na strani 124). Pod drugim nevojnim oblicima ugrožavanja podrazumevamo pre svega obaveštajno i subverzivno⁴⁵ delovanje stranih obaveštajnih službi, aktivnosti međunarodnih terorističkih grupa, delatnost međunarodnih organizovanih kriminalnih grupa, tzv. transnacionalni organizovani kriminalitet i sl. (O navedenim oblicima agresivnog delovanja videti na strani 113). Takođe, pod nevojnim oblicima ugrožavanja podrazumevamo i neke činioce prirodnog (prirodne katastrofe), društvenog (neravnomerna raspodela bogatstva u svetu, nekontrolisane migracije i sl.) i tehničko-tehnološkog karaktera (razvoj nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja i sl.) koje dolaze izvan granica jedne zemlje.

Na osnovu navedenog možemo zaključiti da je referentni objekt spoljne bezbednosti kao elementa nacionalne bezbednosti država, konkretnije obezbeđenje njenog opstanka, teritorijalne celovitosti i političke nezavisnosti. Referentni objekt spoljne bezbednosti se štiti od vojnih i nevojnih oblika ugrožavanja koji dolaze izvan njenih granica. Referentni subjekt spoljne bezbednosti je država, odnosno njen sistem nacionalne bezbednosti. Sistemom nacionalne bezbednosti, spoljna bezbednost se štiti pre svega diplomatskim putem, zatim vojno-odbrambenom, obaveštajnom, kontraobaveštajnom i kriminalističkom delatnošću kao i drugim metodama, merama i sredstvima koje se primenjuju u cilju zaštite osnovnih vrednosti jedne države od svih oblika ugrožavanja koji dolaze izvan njenih granica,

⁴⁵ Subverzija (*lat. subvertere*-srušiti, urušiti), potajno delovanje usmereno na obaranje postojeće političke strukture; rušilačka prevratnička delatnost koja se vrši i ostvaruje različitim sredstvima i na različite načine.

a mogu biti vojnog i nevojnog, odnosno, prirodnog, društvenog i tehničko-tehnološkog karaktera.

2. Unutrašnja bezbednost

Ovaj segment nacionalne bezbednosti, tzv. unutrašnja bezbednost, se odnosi na one okolnosti, odnose i procese koji se odvijaju unutar granica jedne zemlje i utiču na njenu bezbednost. S obzirom na to šta se štiti ovim segmentom nacionalne bezbednosti unutrašnja bezbednost kao svoje podkomponente sadrži državnu bezbednost i javnu bezbednost.

Državna bezbednost obuhvata zaštitu ustavno-pravnog i društveno-ekonomskog poretka, kao i zaštitu aparata vlasti od svih oblika delovanja unutrašnjih ekstremista (zavereničko-prevratničkog delovanja (pobune, ustanci, državni udari, pučevi, revolucije i kontra revolucije), odmetničkog delovanja, izazivanja građanskog rata, terorizama, diverzije, sabotaže, psihološko-propagandnog delovanja i sl.).

Javna bezbednost obuhvata zaštitu javnog reda i mira od svih oblika narušavanja u većem obimu. Pod javnim redom i mirom, podrazumevamo stanje međusobnih odnosa građana, nastalo njihovim ponašanjem na javnom mestu i delovanjem organa i organizacija u javnom životu u kome postoje jednaki uslovi za ostvarivanje prava svih građana na ličnu i imovinsku bezbednost, mir i spokojstvo, privatni život, slobodu kretanja, očuvanje javnog morala i ljudskog dostojanstva i sl. Narušavanje javnog reda i mira uopšte može se definisati kao pojedinačno ili grupno narušavanje društvene discipline i mira građana, odnosno narušavanje lične i imovinske bezbednosti građana, njihovih skladnih društvenih odnosa zasnovanih na moralu, ili onemogućavanje javnih organa i institucija da redovno vrše poslove iz svoje nadležnosti. Svi oblici narušavanja javnog reda i mira nazivaju se zajedničkim imenom „građanski nemiri“, iz razloga što je njihova zajednička karakteristika da se u većem ili manjem obimu, na ovaj ili onaj način, vrši uznemiravanje građana, tj. narušava uspostavljeni mir među građanima.⁴⁶ Oblici narušavanja javnog reda i mira u većem obimu obuhvataju nelegalne štrajkove, nelegalne demonstracije, građanske neredne i oružane pobune). Da bi postojalo narušavanje javnog reda i mira u većem obimu potrebno je da budu ispunjeni sledeći uslovi: da je narušavanje nastalo na javnom skupu, da u njemu učestvuje više lica, najčešće u grupi i da je ugrožena bezbednost ili su nastale posledice po bezbednost ljudi, državnih organa, institucija i imovine u većem obimu, uključujući i ugrožavanje zdravlja, javnog morala, javnog saobraćaja i životne sredine.

Na osnovu navedenog možemo zaključiti da unutrašnja bezbednost predstavlja garanciju očuvanja političke stabilnosti (demokratsko smenjivanje različitih političkih partija na vlasti), pravne sigurnosti (pouzdan i stabilan pravni poredak, tj. postojanje sistema pravnih normi (pravila) koje su svima poznate, jasne, postojane i primenljive i koje ne mogu biti zamenjene samovoljom nego samo novom

⁴⁶ Lj. Stajić, O. Stevanović, *Građanski neredi*, Policijska akademija, Beograd, 1995, str. 155.

normom koja neće poništiti prirodne posledice stare tako da će i sama u izvesnoj meri odgovarati opštim očekivanjima, na kojima su građani zasnivali budućnost⁴⁷) i uspostavljenog javnog reda i mira (društveni odnos u kome se ne narušavaju društvena disciplina i mir građana).

Dakle, referentni objekt unutrašnje bezbednosti kao segmenta nacionalne bezbednosti je država, konkretnije njen ustavno-pravni i društveno-ekonomski poredak, aparat vlasti i javni red i mir. Referentni objekt unutrašnje bezbednosti se štiti od svih oblika delovanja unutrašnjih ekstremista i drugih vidova nasilničkog ispoljavanja u većem obumu. Referentni subjekt unutrašnje bezbednosti je država, odnosno njen sistem nacionalne bezbednosti. Unutrašnja bezbednost kao podkomponenta nacionalne bezbednosti štiti se sistemom bezbednosti svake zemlje, pre svega kontraobaveštajnom i kriminalističkom delatnošću, a po potrebi (u slučaju oružanih pobuna i sl.) i vojnom delatnošću.

3. Ekonomska bezbednost

Zaštita ekonomske bezbednosti, kao segmenta nacionalne bezbednosti ogleda se u obezbeđenju normalnog funkcionisanja i razvijanja uspostavljenog ekonomskog sistema i ekonomskih odnosa u jednoj zemlji, kao i u zaštiti i unapređenju dostignutog životnog standarda⁴⁸ i socijalnog sistema od svih oblika ugrožavanja. Oblici ugrožavanja ekonomske bezbednosti obuhvataju uticaj raznih poremećaja na svetskom i domaćem tržištu, kao i uticaj privrednog kriminaliteta. Ovde treba napomenuti da ekonomska bezbednost do izvesne mere obuhvata i takozvanu socijalnu sigurnost, tj. socijalni sistem, kao sistem postupaka i mera koje država preduzima u cilju obezbeđenja nekih „hendikepiranih“ slojeva stanovništva (siromašne, bolesne, stare i nezaposlene osobe, deca bez roditelja, invalidi i sl.). Efikasnost socijalnog sistema, kojim se obezbeđuje socijalna sigurnost pre svega zavisi od ekonomskog potencijala jedne zemlje, tj. njene ekonomske bezbednosti, stoga se zaštita socijalnog sistema, podvodi pod ekonomsku bezbednost jedne zemlje.⁴⁹

Dakle, referentni objekt ekonomske bezbednosti kao segmenta nacionalne bezbednosti je država, konkretno njen ekonomski sistem, dostignuti nivo životnog standarda i socijalni sistem. Referentni objekt ekonomske bezbednosti se štiti od različitih poremećaja na svetskom i domaćem tržištu, kao i od privrednog kriminaliteta. Referentni subjekt ekonomske bezbednosti je država, odnosno njen

⁴⁷ V. Dimitrijević, *op. cit.*, 1973. str. 14.

⁴⁸ Prema Ivanu Vidanoviću životni standard je prema širem shvatanju ukupnost uslova života i rada pojedinih slojeva stanovništva jedne zemlje u određenom vremenskom periodu. Takođe, obuhvata materijalne, radne i društvene uslove života, kao i mogućnosti zadovoljenja duhovnih potreba, slobodnog kretanja i slobodne razmene ljudi i dobara. Izvor: http://sr.wikipedia.org/sr/Животни_стандард, dostupno na dan 10.11.2011. godine.

⁴⁹ M. Nicević, A.R. Ivanović, Organizovani privredni kriminalitet kao faktor ugrožavanja ekonomske bezbednosti, *Ekonomski izazovi: Časopis departmana za ekonomske nauke, Internacionalni univerzitet Novi Pazar*, Vol. 1, No. 1, 2012, str. 88.

sistem nacionalne bezbednosti. Zaštita ekonomske bezbednosti kao segmenta nacionalne bezbednosti se štiti pre svega merama ekonomske i socijalne politike jedne države, kao i kriminalističkom delatnošću njenih službi bezbednosti na polju sprečavanja i suzbijanja privrednog kriminaliteta.⁵⁰

4. Socijalna bezbednost

Pre nego što se upustimo u razmatranje socijalne bezbednosti kao segmenta nacionalne bezbednosti, najpre treba reći da socijalna bezbednost, predstavlja savremeni koncept bezbednosti koji se u nauci o bezbednosti javlja krajem 20. i početkom 21. veka zahvaljući tzv. Kopenhagenskoj školi. Teoretičari pomenute škole, koja pripada pravcu kritičkih teorija bezbednosti, ističu kao glavni nedostatak tradicionalnog koncepta nacionalne (državne) bezbednosti to što ne posvećuje dovoljnu pažnju nedržavnim akterima, tj. društvenim grupama i pojedincima kao referentnim objektima bezbednosti. Naime, promene u međunarodnim odnosima, koje su se desile u post-hladnoratovskom periodu imale su za posledicu to, da je ugrožavanje nacionalne bezbednosti oružanim napadima od strane drugih država, nešto što je manje verovatnije, a da se sve više kao ozbiljni oblici ugrožavanja nacionalne bezbednosti javljaju izazovi i pretnje koji dolaze iznutra, odnosno sa njene teritorije, tj. od nedržavnih aktera. S tim u vezi javlja se potreba za pristupanje nacionalnoj bezbednosti i sa unutrašnjeg aspekta, što znači proširivanje koncepta nacionalne bezbednosti, koja pored države mora obuhvatiti i druge referentne objekte bezbednosti, odnosno društvene grupe i pojedince. Shodno tome, predstavnici Kopenhagenske škole od kojih je najpoznatiji Ole Viver (Ole Weaver) insistiraju na shvatanju ljudskih, odnosno društvenih grupa kao referentnog objekta bezbednosti uvodeći pojam socijalna bezbednost u koncept nacionalne bezbednosti. Predstavnici Kopenhagenske škole takođe ističu da je za državu od ključne važnosti opstanak, odnosno očuvanje suvereniteta, dok je za društvene grupe od ključne važnosti opstanak, odnosno očuvanje identiteta. Naime, usled gubitka suvereniteta država prestaje da postoji, kao što društvena grupa prestaje da postoji usled gubitka svog identiteta. S tim u vezi, predstavnici Kopenhagenske škole zaključuju, da je identitet za društvenu grupu isto što i suverenitet za državu, te da zbog toga postoji prirodna potreba društvenih grupa da zaštite svoj identitet. Iz tog razloga predstavnici Kopenhagenske škole insistiraju na tome da država u svoj koncept nacionalne bezbednosti uvrsti zaštitu društvenih grupa, odnosno zaštitu i očuvanje njihovog identiteta. Zahvaljujući navedenim shvatanjima predstavnika Kopenhagenske škole pitanje zaštite identiteta, kao osnovne vrednosti društvenih grupa dolazi u žižu istraživačkog polja bezbednosti i postaje element na osnovu kojeg se izgrađuje savremeni koncept pre svega nacionalne bezbednosti, a zatim i međunarodne bezbednosti.

⁵⁰ *Ibid*, str. 88.

Dakle, socijetalna bezbednost kao segment nacionalne bezbednosti predstavlja bezbednost društvenih grupa⁵¹, odnosno zaštitu identiteta pojedinih društvenih grupa, od svih oblika ugrožavanja od strane drugih društvenih grupa, od strane spostvene ili drugih država, ili od strane međunarodne zajednice. Pod društvenim grupama čiji se identitet štiti smatramo pre svega etničke, nacionalne, rasne i verske grupe koje postoje u okviru jedne društvene zajednice, odnosno države. Identitet kao vitalna vrednost društvenih grupa predstavlja osećaj samospoznaje, odnosno samoistovetnosti u bitnim svojstvima kao što su jezik, kultura, običaji, tradicija, nacioanalna, etnička, verska, rasna prpadnost i sl. Identitet je neiscrpno izвориšte i rezervoar kreativnih snaga i potencijala svake društvene grupe, njena najvažnija vrednost, koju one budno čuvaju od mogućih potiskivanja, osporavanja i ugrožavanja. Stoga svaka društvena grupa nastoji da afirmiše i očuva svoja izvorna svojstva (jezik, kulutru, običaeje, tradiciju) i osobenosti (nacionalne, etničke, verske, rasne i sl.).⁵²

Iz navedenog možemo uvideti da se pod referentnim objektom socjetalne bezbednosti kao segmenta nacionalne bezbednosti smatraju društvene grupe, konkretno njihov identitet. Referentni objekt socijetalne bezbednosti se štiti od svih oblika fizičkog i strukturalnog ugrožavanja, koje može dolaziti od strane drugih društvenih grupa ili organizacija, od strane sopstvene ili druge države, kao i od strane međunarodnih organizacija, odnosno međunarodne zajednice. Kao referentni subjekti individualne bezbednosti javljaju se država, odnosno njen sistem nacionalne bezbednosti, međunarodna zajednica i same društvene grupe. Društvene grupe kao provajderi, odnosno referentni subjekti socijetalne bezbednosti preduzimaju zaštitu svog identiteta kada država i/ili međunarodna zajednica ne mogu ili ne žele da zaštite ovaj vid bezbednosti, odnosno kada su država i/ili međunarodna zajednica subjekti ugrožavanja socijetalne bezbednosti. Što se tiče sredstava i metoda kojima se štiti socijetalna bezbednost u nauci o bezbednosti ne postoji opšteprihvaćeno mišljenje po pitanju toga koja su to sredstva i metode. Međutim, možemo reći da se socijetalna bezbednost kao elemenat nacionalne bezbednosti štiti pre svega pravnim sistemom jedne zemlje, kao i međunarodnim pravom. Naime, odredbama unutrašnjeg i međunarodnog prava predviđa se garancija zaštite identiteta društvenih grupa. Tako se na primer, od strane gotovo svih država Ustavom kao najvišim pravnim aktom jedne zemlje, kao i međunarodnim konvencijama i deklaracijama, od strane međunarodne zajednice, svim pojedincima i društvenim grupama garantuju pravo na slobodu misli i izražavanja, savesti, uverenja, veroispovesti, pravo na slobodu izražavanja nacionalne pripadnosti, pravo

⁵¹ Pod društvenim grupama uopšte u sociologiji se podrazumeva specifična forma zajedničkog života individua, prostorno i vremenski ograničena radi obavljanja zadataka i funkcija njenih članova, uokvirena komunikativnim i funkcionalnim sponama, a povezana zajedničkim ciljem i interesom, unutar koje se razvijaju raznovrsni odnosi i procesi.

⁵² A. Lukač Zoranić, A. R. Ivanović, *Interkulturalno obrazovanje kao faktor izgradnje mira i očuvanja bezbednosti*, Conferenc procidings: 5th International Social Sciences Conference in Balkans, Sakarya Üniversitesi, Uluslararası Novi Pazar Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı (TDAV) & Türk Bilim Araştırma Vakfı (TÜBAV), Novi Pazar, str. 475.

na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja i sl. Takođe pomenutim aktima zabranjuje se nasilna asimilacija pripadnika nacionalnih, etničkih i verskih grupa, kao i marginalizacija, diskriminacija i ugnjetavanje nacionalnih, etničkih, verskih, rasnih i drugih društvenih grupa. Zatim, krivičnim zakonodavstvom (unutrašnjim i međunarodnim) zabranjuje se izazivanje nacionalne, etničke, verske, rasne miržnje i netrpeljivosti, kao i izazivanje i učestvovanje u međunacionalnim, međuverskim, međuetničkim i međurasnim sukobima, planiranje, organizovanje i sprovođenje genocida, etničkog čišćenja i sl.

Delatnost samih društvenih grupa u cilju zaštite svoje bezbednosti (samopomoć) može se ogledati u legalnim društvenim akcijama putem političkih partija, udruženja građana, organizacija za ljudska prava i sl., zatim kriminalističko-preventivnim akcijama poput građanskih patrola i sl., ali i nasilnim i agresivnim akcijama poput oružanih pobuna, separatističkih i terorističkih akcija i sl.

5. Individualna bezbednost

Kao i kod razmatranja položaja socijetalne bezbednosti u konceptu nacionalne bezbednosti, i ovde najpre treba reći da se radi o savremenom vidu bezbednosti koji se u nauci o međunarodnim odnosima javlja pre svega zahvaljujući kritičkim teorijama, i to tek krajem 20. i početkom 21. veka. Naime, promene u međunarodnim odnosima koje su dovele do preoblikovanja, odnosno proširenja istraživačkog polja nacionalne bezbednosti, o čemu je u već bilo reči, imale su za posledicu to da se osim države kao referentnog objekta u razmatranje uzimaju i pojedinac, odnosno pojedinci (tzv. individualna bezbednost), društvene grupe (socijetalne bezbednost), pa na kraju i čitava ljudska civilizacija i planeta zemlja (tzv. globalna bezbednost). Dakle, individualna bezbednost je savremeni koncept bezbednosti koji obuhvata zaštitu telesnog integriteta, imovine i ljudskih prava i sloboda svih ljudi koji se nalaze na njenoj teritoriji, bilo da su oni državljani te zemlje ili stranci. Ovaj segment nacionalne bezbednosti predstavlja zaštitu svih pojedinaca, odnosno građana jedne države od fizičkog nasilja, koje može doći od strane drugih pojedinaca, od strane kriminalnih grupa, od strane nekih drugih društvenih grupa (etničke, nacionalne, verske, rasne i druge tenzije), i od strane sopstvene države, kao i zaštitu istih od strukturalnog nasilja, odnosno političke, ekonomske i socijalne marginalizacije, manipulacije i ugnjetavanja.⁵³

Na osnovu navedenog možemo uvideti da je referentni objekt individualne bezbednosti kao segmenta nacionalne bezbednosti pojedinac, odnosno ljudi, konkretno njihov telesni integritet, imovina i pravo na uživanje osnovnih ljudskih prava i sloboda. Referentni objekt individualne bezbednosti se štiti od svih vidova fizičkog (nasilnički kriminalitet) i strukturalnog nasilja, koje može dolaziti od strane drugih pojedinaca, od strane kriminalnih i drugih društvenih grupa i od strane sopstvene države. Kao referentni subjekti individualne bezbednosti javljaju se država, odnosno njen sistem nacionalne bezbednosti, kao i sami pojedinci ili

⁵³ *Ibid*, str. 475.

društvene grupe. Pojedinci i društvene grupe kao provajderi, odnosno referentni subjekti individualne bezbednosti preduzimaju zaštitu ovog vida bezbednosti kada država ne može ili ne želi da zaštiti ovaj segment nacionalne bezbednosti, odnosno kada se država javlja kao subjekt ugrožavanja individualne bezbednosti. Zaštita individualne bezbednosti kao segmenta nacionalne bezbednosti se ostvaruje pre svega jedinstvenim pravnim sistemom jedne države, a naročito krivičnim pravom kao *ultima ratio soceitatis*, odnosno kao osnovnim i poslednjim sredstvom države u zaštiti od kriminaliteta⁵⁴, zatim kriminalističko-preventivnom i kriminalističko-represivnom delatnošću službi bezbednosti jedne države, kao i delatnošću samih pojedinaca ili društvenih grupa koju oni preduzimaju u cilju zaštite sopstvene bezbednosti. Delatnost samih pojedinaca ili društvenih grupa u cilju zaštite svoje bezbednosti (samopomoć) može se ogledati u društvenim akcijama pojedinaca putem političkih partija, lokalnih zajednica, organizacija za ljudska prava i sl., zatim kriminalističko-preventivnim akcijama poput građanskih patrola i sl., ali i nasilnim i agresivnim akcijama poput pobuna, ustanaka, pučeva, terorističkih akcija i sl.

6. Zdravstvena bezbednost

Zdravstvena bezbednost kao komponenta nacionalne bezbednosti obuhvata zaštitu ljudi, odnosno njihovog zdravlja od svih vrsta bolesti, a posebno od zaraznih (SIDA, SARS, virus H5N1 i sl.) i bioterorizma. Pod zaraznim bolestima podrazumevamo klinički evidentno oboljenje ljudi i životinja izazvano patogenim mikrobnim uzročnicima uključujući viruse, bakterije, gljivice i sl. Zarazne bolesti su oduvek predstavljale veliku pretnju po ljude. U ne tako davnoj prošlosti teške epidemije kolere, kuge, tuberkuloze, španske groznice i velikih boginja odnosile su veliki broj života, kako mladih ljudi, tako i starijih. Danas zdravlje i život ljudi ugrožavaju zarazne bolesti poput SIDA, SARSA, raznih virusa tima H5N1, H1N1 i sl.

Pod bioterorizmom se podrazumeva: primena bioloških agenasa (uzročnika opakih zaraznih bolesti) u terorističkim akcijama, sa ciljem izazivanja zaraznih bolesti kod nedužnog civilnog stanovništva ili vojnih formacija, životinja i biljaka, koja se šire u obliku epidemija i pandemija; primena bioloških agenasa, kao oružja za masovno uništavanje i onesposobljavanje protivničkih oružanih snaga i snaga otpora u lokalnim i regionalnim ratovima; vojna, policijska i naučna istraživanja biološkog oružja i zloupotreba naučnih saznanja u oblasti genetskog inženjerstva, sa ciljem proizvodnje „super“ klica – ubica nevinih ljudi; sve oblici naučnih i kvazinaučnih eksperimentisanja klicama, na životinjama i ljudima, (primeri eksperimentisanja sa virusom HIV-a (SIDE), ebolom i dr.); proizvodnju i krijumčarenje biološkog oružja i „super“ klica-ubica, ilegalnu prodaju specijalnih uzoraka opasnih sojeva bakterija, virusa, rikecija i njihovih toksina i sl.⁵⁵

⁵⁴ Više o tome M. Jović, *Krivično pravo – opšti deo*, Univerzitet u Novom Pazaru, 2011, str. 15.

⁵⁵ R. Jović, A. Savić, *Bioloterizam, biološki rat, biološko oružje*, Institut za političke studije, Beograd, 2004, str. 34.

Dakle, pod referentnim objektom zdravstvene bezbednosti kao podkomponente nacionalne bezbednosti smatramo ljude, konkretno njihovo zdravlje i život. Referentni objekt zdravstvene bezbednosti se štiti od ugrožavanja zdravlja zaraznim bolestima i bioterorizmom. Referentni subjekt zdravstvene bezbednosti je država, odnosno njen sistem nacionalne bezbednosti. Zaštita zdravstvene bezbednosti kao segmenta nacionalne bezbednosti se ostvaruje zdravstvenim merama, pre svega vakcinacijom, ali i kriminalističkom delatnošću njenih službi bezbednosti na polju sprečavanja i suzbijanja bioterorizma.

7. Civilna zaštita

Civilna zaštita kao segment nacionalne bezbednosti predstavlja zaštitu ljudi (njihovog života i tela) i objekata (privatnih i javnih) od elementarnih nepogoda geološkog i meteorološkog karaktera (zemljotresa, odrona, klizišta, jakih vetrova, gradâ, magle, suše, mećave i sl.), tehničko-tehnoloških katastrofa (jonizujućeg zračenja, hemijske kontaminacije, požara, saobraćajne nesreće, nesreće na radu i sl.), posledica terorističkih napada, ratnih i drugih velikih nesreća.

Dakle, referentni objekt civilne zaštite kao segmenta nacionalne bezbednosti je stanovništvo jedne zemlje i imovina (privatna, društvena i mešovita). Referentni objekt civilne zaštite se štiti od različitih vidova elementarnih i drugih nepogoda. Referentni subjekt civilne zaštite je država, odnosno njene službe civilne zaštite i spasavanja. Obezbeđivanje civilne zaštite kao segmenta nacionalne bezbednosti se vrši sistemom nacionalne bezbednosti, pre svega merama civilne zaštite poput uzbunjivanja, evakuacije, zbrinjavanja povređenih i ugroženih lica u vanrednim situacijama, zaštite od zračenja, hemijskih i bioloških zagađenja, zaštite od poplava, na vodi i pod vodom, zaštite od požara i eksplozija, zaštite od neeksplozivnih ubojitih sredstava (kao što su bombe i granate), pružanje medicinske pomoći, asanacija terena i sl.

8. Ekološka bezbednost

Zaštita životne sredine, odnosno ekološka bezbednost kao segment nacionalne bezbednosti je relativno skoro u upotrebi, tačnije ozbiljnija nastojanja da se problematika zaštite životne sredine integriše u koncept nacionalne bezbednosti vezuju se za 80-te godine dvadesetog veka. Stanovište jednog broja autora da ekološku bezbednost treba integrisati u pojam nacionalne bezbednosti naišao je na oštru kritiku tradicionalista, tj. onih autora koji su nacionalnu bezbednost posmatrali kroz pitanje zaštite države od vojnih pretnji drugih država. Međutim, kao što je to već navedeno, demilitarizacijom bezbednosnih rizika i pretnji ekološka bezbednost se sve više ističe kao element nacionalne bezbednosti. S tim u vezi, pojedini autori su pokušali da ugrožavanje životne sredine dovedu u vezu sa nastajanjem unutardržavne nestabilnosti, ali i međunarodnih konflikata. Životna sredina može predstavljati izvor konflikata, bilo da je u pitanju priroda koja je očuvana i kvalitetna,

bilo da je reč o narušavanju i smanjenju prirodnih bogatstava.⁵⁶ Naime, životna sredina koja je bogata prirodnim izvorima hrane, vode i energije predstavlja čvrstu osnovu za razvoj jedne društvene zajednice, koja kao takva po druge zemlje može predstavljati opasnost ili prepreku za ostvarivanje nacionalnih interesa po pitanju osvajanja i iskorišćavanja tuđih prirodnih resursa. Neobnovljivi prirodni resursi odavno su u žiži interesovanja vodećih svetskih sila, koje njihovo iscrpljivanje pokušavaju da politizuju i prikažu kao dobro od globalnog značaja, ističući da iskorišćavanje ovih resursa ne može biti tretirano kao unutardržavno pitanje. S druge strane, ugrožena životna sredina negativno utiče na stabilnost i društveno-ekonomski razvoj jedne društvene zajednice. Narušena životna sredina može imati za posledicu ugrožavanje života i zdravlja ljudi, osiromašenje, povećanje migracija, pojavu monopolističkog ponašanja i sl., što dalje dovodi do destabilizacije i konflikata unutar jedne društvene zajednice.⁵⁷

Ovaj segment nacionalne bezbednosti, tzv. ekološka bezbednost obuhvata zaštitu životne sredine od svih oblika ugrožavanja koji mogu biti prirodnog, društvenog i tehničko-tehnološkog karaktera. Kao i po pitanju bezbednosti uopšte, odnosno po pitanju nacionalne bezbednosti, i po ovom pitanju, postoji dosta nesuglasica oko toga šta sve obuhvata ekološka bezbednost.

Prema užem shvatanju pojma bezbednosti, ekološku bezbednost bismo mogli definisati kao poželjno stanje u kome ne postoji opasnost po normalno funkcionisanje i život ljudi i ostalih živih bića. Dok bi prema širem shvatanju pojma bezbednosti, koje zahteva obuhvatanje kako faktora tako i subjekata koji deluju na to stanje, ekološku bezbednost odredili kao životnu sredinu u kojoj postoji uravnoteženost objektivnih i subjektivnih činilaca koji u datoj sredini deluju na način koji omogućava, odnosno ne ugrožava život i opstanak ljudi i ostalih živih bića.⁵⁸

Ovakva definicija ekološke bezbednosti, kao svoje elemente sadrži zaštitu od svih oblika zagađivanja vazduha, vode i zemljišta. Referentni objekt ekološke bezbednosti kao segmenta nacionalne bezbednosti životna sredina, konkretno njena uravnoteženost. Referentni objekt ekološke bezbednosti se štiti od različitih oblika ugrožavanja prirodnog, društvenog i tehničko-tehnološkog karaktera. Referentni subjekt ekološke bezbednosti je država, odnosno njen sistem nacionalne bezbednosti. Zaštita ekonomske bezbednosti kao segmenta nacionalne bezbednosti se ostvaruje pre svega merama održivog razvoja jedne države, kao i kriminalističkom delatnošću njenih službi bezbednosti na polju sprečavanja i suzbijanja ekološkog kriminaliteta.

⁵⁶ M. Bošković, *Izazovi industrijskog društva: nove tehnologije i ekološka bezbednost*, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2010, str. 26.

⁵⁷ A. R. Ivanović, *Environmental crime as a factor of endangering national security*, Zbornik pripevkov 11. Slovenski dnevi varstvoslovja – Smernice sodobnega varstvoslovja, Univerza V Mariboru, Fakultet za varnostne vede, Ljubljana, 2010.

⁵⁸ A. R. Ivanović, *Ekološki kriminalitet i nacionalna bezbednost*, Perjanik, god. 8, br.22/23, Plicijska akademija, Danilovgrad, 2010, str. 128.

Zaključak

Pre samo dvadesetak godina bezbednost nije zaokupljala pažnju kriminalista i kriminologa. Bezbednost je bila samo jedno od polja međunarodnih odnosa, međunarodnog prava i vojnih studija. Međutim nacionalna bezbednost polako postaje polje interesovanja koje sve više zaokuplja pažnju kriminologa i kriminalista.

Danas je bezbednost centralna tema u kriminologiji i kriminalistici, te kriminolozi i kriminalisti danas sve više govore o „individualnoj bezbednosti“, „socijalnoj bezbednosti“, „ekonomskoj bezbednosti“, „ekološkoj bezbednosti“ i sl., i u tom kontekstu i kriminalističkoj borbi protiv nesigurnosti.

Povećenje potrebe za zaštitom bezbednosti je pre svega posledica veće nesigurnosti društva u dvadeset prvom veku, a to je pre svega uzrokovano preoblikovanjem razmatranja pojma nacionalne bezbednosti, gde je tradicionalno shvatanje nacionalne bezbednosti kao zaštite od vojnog napada spoljašnjeg ili unutrašnjeg neprijatelja odavno prevaziđeno. Lista referentnih objekata zaštite, kao i lista vrednosti koje se štite sistemom nacionalne bezbednosti je u poslednjim decenijama znatno izmenjena, što naravno ima za posledicu i promenu subjekata ugrožavanja segmenata nacionalne bezbednosti. Npr. opasnost od terorističkog delovanja, odnosno delovanja organizovanih kriminalnih grupa je za većinu država sveta veća i realnija, nego vojni napad od strane druge države. S tim u vezi, razmatranjem fenomena bezbednosti, a zatim i pojma nacionalne bezbednosti, nastojali smo da u skladu sa savremenim shvatanjima ove problematike, kroz raščlanjavanje na segmente, odnosno konstitutivne elemente nacionalne bezbednosti, u prvi plan istaknemo koje su to vrednosti koje se štite sistemom nacionalne bezbednosti, koji subjekti su nosioci zaštite, a koji subjekti potencijalni nosioci ugrožavanja, te da ukažemo na nužnost i značaj primene kriminalističkih znanja, metoda, mera i sredstava u zaštiti nacionalne bezbednosti.

Literatura:

- 1) Bajagić, M., *Osnovi bezbednosti*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2007.
- 2) Bošković, M., *Izazovi industrijskog društva: nove tehnologije i ekološka bezbednost*, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2010.
- 3) Caldwell, D., Williams Jr., E. R., *Seeking security in an insecure world*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2006.
- 4) Dillon, P., *Politics of security: towards a political philosophy of continental thought*, Routledge, London, 1996.
- 5) Dimitrijević, V., *Pojam bezbednosti u međunarodnim odnosima*, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, 1973.
- 6) Đorđević, O., *Osnovi državne bezbednosti – opšti deo*, Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd, 1985.

- 7) Grizold, A., *Međunarodna sigurnost*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1998.
- 8) Ilić, P., *O definisanju i definicijama nacionalne bezbednosti*, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd, 2012, god. 64, br. 4, str. 127.
- 9) Ilić, P., *Semantičko-leksikografski aspekti pojma bezbednosti*, Vojno delo, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd, 2011, god. 63, br. 3, str.86.
- 10) Ivanović, R. A., *Ekološki kriminalitet i nacionalna bezbednost*, Perjanik, god. 8, br.22/23, Plijijska akademija, Danilovgrad, 2010, str. 128.
- 11) Ivanović, R. A., *Environmental crime as a factor of endangering national security*, Zbornik prijevka 11. Slovenski dnevi varstvoslovja – Smernice sodobnega varstvoslovja, Univerza V Mariboru, Fakultet za varnostne vede, Ljubljana, 2010.
- 12) Ivanović, R. A., Munižaba, B., *Primena principa organizacije i metodike kriminalistike u zaštiti nacionalne bezbednosti*, Zbornik radova: znanstvena konferencija Mjesto i perspektive kriminalistike, kriminologije i sigurnosnih studija u suvremenim uvjetima, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2013, str. 101.
- 13) Jović, M., *Krivično pravo – opšti deo*, Univerzitet u Novom Pazaru, 2011.
- 14) Jović, R., Savić, A., *Biološki terorizam, biološki rat, biološko oružje*, Institut za političke studije, Beograd, 2004.
- 15) Lukač Zoranić, A., Ivanović, R. A., *Interkulturalno obrazovanje kao faktor izgradnje mira i očuvanja bezbednosti*, Conferenc procidings: 5th International Social Sciences Conference in Balkans, Sakarya Üniversitesi, Uluslararası Novi Pazar Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı (TDAV) & Türk Bilim Araştırma Vakfı (TÜBAV), Novi Pazar, str. 475.
- 16) Masleša, R., *Teorije i sistemi sigurnosti*, Matistat, Sarajevo, 2001.
- 17) Mijalković, S., *Nacionalna bezbednost*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2009.
- 18) Nicević, M., Ivanović, R. A., *Organizovani privredni kriminalitet kao faktor ugrožavanja ekonomske bezbednosti*, Ekonomski izazovi: Časopis departmana za ekonomske nauke, Internacionalni univerzitet Novi Pazar, Vol. 1, No. 1, 2012.
- 19) Paleri, P., *National Security: Imperative and Challenges*, That McGraw-Hill Publishing Company Limited, New Delhy, 2008.
- 20) Rečnik srpskog jezika, Matica srpska, Novi Sad, 2007.
- 21) Savić, A., *Nacionalna bezbednost*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2007.
- 22) Stajić, Lj., *Osnovi bezbednosti*, Policijska akademija, Beograd, 2004.
- 23) Stajić, Lj., Stevanović, O., *Građanski neredi*, Policijska akademija, Beograd, 1995.
- 24) Vukadinović, R., *Međunarodni politički odnosi*, Barbat, Zagreb, 1998.

CONCEPT AND ELEMENTS OF NATIONAL SECURITY

Phd Aleksandar R. Ivanovic

Abstract:

In the paper author deals with the issue of the concept and elements of national security. In connection to this, the author first points to the concept of security in general, analyzing how the authors from the field of security sciences define this concept, approaching it from different aspects. After that, the author deals with the issue of defining national security by analyzing different approaches in determining the meaning of this term. At the end of the paper, the author points to the elements, or segments of national security, in line with the modern security science principles.

Key words: security, national security, protection, elements of national security.

Article history:

Received: 5. 5. 2017.

Accepted: 1. 7. 2017.